

Knjižnična dejavnost v vrtcih: primer Slovenije

Library work in kindergartens: the case of Slovenia

Vlasta Zabukovec, Polona Vilar, Romana Fekonja

Oddano: 22. 10. 2019 – Sprejeto: 11. 3. 2020

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original scientific article

UDK 027.6:373.24(497.4)

Izveleček

Namen: Predstavljamo pilotno študijo, predhodnico glavne študije, ki ima namen zbrati podatke o vključevanju slovenskih šolskih knjižnic (ŠK) in splošnih knjižnic (SK) pri strokovnem delu v vrtcih (V), s poudarkom na vključevanju knjižnic (K) v spodbujanje in razvoj veščin zgodnje pismenosti (ZP) in bralne pismenosti (BP), kar bo ponudilo podlage za strateško razmišljanje glede vloge in nalog šolskih knjižnic v vrtcu. ZP in BP sta temelj kasnejšega uspeha v šoli in življenju, oboje pa vodi v aktivno in ustvarjalno državljanstvo.

Metodologija/pristop: Pilotna študija je zajela 24 zavodov, ki sodelujejo v projektu OBJEM, nadgradili bi jo z nacionalno raziskavo vseh zavodov, ki vključujejo tudi vrtec (n=224; torej vzorec pilotne študije zajema 10,7 %). Uporabljali smo vprašalnik z različnimi vrstami vprašanj (en odgovor, več odgovorov, Likertova lestvica, odprta).

Rezultati: Študija je zbrala podatke, ki omogočajo načrtovanje glavne študije v metodološkem smislu ter glede vzorčenja, ter podatke o trenutni situaciji v zvezi s ŠK v V in o vključenosti obeh vrst knjižnic v delo V, pri čemer se je osredotočila na štiri področja: (1) osnovne informacije o ŠK v V (prostor, delovni čas, gradivo, osebje); (2) dejavnosti glede ZP in BP v skupinah V (vrste in pogostost dejavnosti); (3) sodelovanje vzgojiteljic s ŠK in SK: pobuda, načrtovanje, izvajanje, ocena dejavnosti; (4) ovire in izzivi pri sodelovanju med V in ŠK/SK.

Omejitve raziskave: Gre za pilotno raziskavo, ki je zajela dobrih 10 % ustreznih zavodov, kar omogoča le opisno predstavitev in previdnost pri interpretaciji rezultatov. Omogoča pa zaključke glede metodologije načrtovane glavne študije. Respondenti so bile vzgojiteljice kot edine možne kontaktne osebe v V, zato je vprašalnik vseboval prilagojeno izrazje.

Izvirnost/uporabnost raziskave: To je prva raziskava, ki se ukvarja s stanjem ŠK v slovenskih V ter z vključevanjem SK/ŠK v delo V. Rezultati in razprava prinašajo meto-

določke zaključke ter nekoliko jasnejšo sliko o trenutni situaciji glede K v skupinah V in omogočajo razmislek o glavni študiji, katere rezultati bi bili osnova za nadaljnje načrtovanje intenzivnejšega in ciljno usmerjenega vključevanja K v delo V.

Ključne besede: bralna pismenost, informacijska pismenost, zgodnja pismenost, vrtci, splošne knjižnice, šolske knjižnice, Slovenija

Abstract

Purpose: We present a pilot study preceding a main study with a goal of gathering data on inclusion of Slovene school libraries (SL's) and public libraries (PL's) in teaching in kindergartens (KG's), focusing on inclusion of libraries (L's) in encouragement and development of Early Literacy (EL) and Reading Literacy (RL) skills. This will provide the foundation for strategic view of the role and tasks of L's in kindergartens. EL and RL are the foundation of later success at school and in life, leading to active and productive citizenship.

Methodology/approach: The pilot study included 24 KG's, the participants in the project OBJEM and serves as preparation for a nation-wide study with all KG's or schools with KG (n=224; the pilot sample is therefore 10.7%). We used questionnaires with various types of questions (single/multiple choice, Likert-scale, open-ended).

Results: Study gathered data enabling methodological planning and sampling of the main study as well as data on current situation regarding SL's in KG's and of involvement of both types of libraries in KG work, focusing on four areas: (1) basic information on SL's in KG's (premises, opening hours, materials, staff); (2) activities regarding EL and RL in KG's (types and frequency of activities); (3) collaboration of KG teachers with SL's and PL's: initiative, planning, execution, evaluation of activities; (4) obstacles and challenges regarding collaboration between KG and SL/PL.

Research limitations: This pilot study included good 10 per cent of KG's which enables descriptive presentation of results and requires caution in their interpretation. It does enable methodological planning. The respondents were KG teachers, the only possible contact persons in KG's, which required adapted terminology in the questionnaire.

Originality/practical implications: This is the first study of the situation of SL's in KG's and of inclusion of SL/PL in KG work. The results and discussion enable methodological conclusions as well as bring a somewhat clearer picture on the current situation regarding L's in KG's. They also enable further planning of a study that will provide foundations for a more intensive and target-oriented inclusion of L's in KG work.

Keywords: reading literacy, information literacy, early literacy, kindergartens, public libraries, school libraries, Slovenia

1 Uvod in pregled literature

V prejšnjih raziskavah smo ugotovili, da je bralna pismenost, zlasti pa zgodnja pismenost otrok (imenovana tudi porajajoča se pismenost), povezana s številnimi

kompleksnimi dejavniki, med njimi izobraževalna in kulturna politika, katere pomemben del so knjižnice (Haramija in Vilar, 2017). Obe – zgodnja in bralna pismenost – sta temelj kasnejšega uspeha v šoli in v življenju, kar vodi k aktivnemu in produktivnemu državljanstvu. Ker imamo na področju vključevanja knjižnic v delo vrtcev zelo malo podatkov, smo se odločili zasnovati študijo o vključevanju slovenskih šolskih in splošnih knjižnic v delo vrtca. Cilj je ugotoviti, kakšno je vključevanje knjižnic v delo vrtcev na področju spodbujanja in razvoja zgodnje in bralne pismenosti. V članku predstavljamo pilotno študijo, s poudarkom na metodoloških vprašanjih, informativno so predstavljeni tudi nekateri rezultati, ki seveda zaradi pilotne narave študije niso reprezentativni. Študija je del nacionalnega projekta OBJEM,¹ ki ga financira Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, vodi pa Zavod RS za šolstvo, in katerega namen je izboljšanje bralne pismenosti slovenskih otrok. Eden izmed ciljev tega projekta je nadaljnji razvoj in implementacija modela kakovostne šolske knjižnice v Sloveniji, o katerega zametkih so razmišljale že Vilar, Stričević in Zabukovec (Vilar in Stričević, 2014; Vilar in Zabukovec, 2016; Vilar in Zabukovec, 2017). Študija, zlasti ko bo v celoti izvedena, bo prispevala pomembne podatke za namen razvoja modela in njegove implementacije.

V projektu OBJEM se ukvarjamo s področji zgodnje pismenosti, družinske pismenosti in posredno tudi multimodalne pismenosti. V tem članku uporabljamo opredelitve, ki sta jih oblikovali Haramija in Vilar (2017), pri čemer se naslanjata na mednarodno priznane organizacije (med njimi IFLA, UNESCO, Mednarodno bralno združenje), pa tudi na gradivo delovne skupine za nacionalno strategijo za razvoj pismenosti. Te opredelitve so:

- Zgodnja pismenost (imenovana tudi porajajoča pismenost): vse, kar otroci vedo o branju, branju gradiva in pismenosti, preden začnejo brati.
- Družinska pismenost: različne dejavnosti znotraj družine, povezane z opismenjevanjem v najširšem pomenu besede, ko različne generacije sodelujejo in se skupaj učijo. Gre za napredek pismenosti vseh družinskih članov in vključuje vsakodnevne dejavnosti, pri katerih družinski člani uporabljajo veščine branja, pisanja ali računanja. Vključuje tudi kulturo branja in navade, povezane z opismenjevanjem.
- Multimodalna pismenost: kompleksna pismenost, vključno s široko paleto komunikacijskih kod. Kot taka je sestavljena iz več različnih pismenosti (npr. besedilne, vizualne, digitalne, (več)medijske, sestavljene pismenosti). Opozarja na potrebo po preseiganju pogostih omejitev pojma pismenosti kot povezave z branjem in pisanjem, s čimer se vzpostavi povezava z jezikom, dojemanjem in izražanjem.

¹ Dostopno na: <https://www.zrss.si/objava/projekt-objem>.

Pečjak (2007) utemeljuje, da sta družinska in zgodnja pismenost neposredno povezani z otrokovim razvojem. Avtorica se sicer naslanja na petstopenjski razvojni model branja in pisanja (Gillet, Temple, Crawford in Cooney, 2004): porajajoča se pismenost (2–5 / 6 let), začetno branje in pisanje (5 / 6/7 / 7 let), tekoče branje in pisanje (7–8 let), branje za učenje in branje za zabavo (8–18 let) in zrelo branje (8–18 let). Opozoriti je treba, da novejši viri (npr. McFarland, Mackenzie in Thompson, 2018; Vukelich, Enz, Roskos in Kristie, 2019) umeščajo začetek razvoja zgodnje pismenosti v čas rojstva. Kakršna koli pismenost ne sodi le na področje jezika in literature, ampak jo je treba razumeti veliko širše: »Pismenost pomeni sposobnost uporabe tiskanih in pisnih informacij za funkcioniranje v družbi za doseg lastnih ciljev in razvijanje lastnega znanja in potencialov.« (International Adult Literacy Survey, 1998 cv. National Center for Educational Statistics, 2020)

Dinamične in kakovostne šolske knjižnice so nepogrešljive pri razvoju bralnih kompetenc. Študije uporabe informacij za učenje potrjujejo pozitivne povezave med učnimi dosežki in kakovostno šolsko knjižnico (Knjižnica in medpredmetno povezovanje, 2010; Kuhlthau, Maniotes in Caspari, 2012; Novljan, 1996; Todd, 2006, 2012; Todd, Gordon in Lu, 2010). Pravilno opremljena in založena šolska knjižnica, s primerno usposobljenim šolskim knjižničarjem, lahko s svojim programom prispeva k želenim učnim ciljem in boljšim učnim dosežkom (Knjižnica in medpredmetno povezovanje, 2010; Todd, 2012). Enako, tako kažejo študije, velja za delovanje knjižnice v vrtcu (Kyung-Min, 2015; Turbill, 2001; Worthy, Moorman in Turner, 1999).

Knjižnice so pomemben dejavnik tudi pri oblikovanju pozitivne javne podobe branja, ki temelji na branju kot ustvarjalni dejavnosti in poglobljeni osebni izkušnji (Nelson, 2008; Train, Usherwood in Brooks, 2002). Elementi promocije branja in pismenosti v knjižnicah so raznoliki in prepleteni (Farmer in Stričević, 2011): učinkovite knjižnične storitve, učinkoviti programi in načini promocije, učinkoviti načini spodbujanja udeležbe uporabnikov, uporabni izdelki za uporabnike, uporabni načini sodelovanja s partnerji, učinkoviti digitalni (računalniški) promocijski izdelki. Zagotovljeni morajo biti tudi določeni predpogoji: knjižnična zbirka (velika, kakovostna, privlačna, moderna, ki ustreza interesom uporabnikov v različnih jezikih), vpliv uporabnikov na zbirko in storitve, osebje (usposobljeno, z znanjem jezikov, odprto, dostopno), prostori (dostopni, prijazni, čisti, urejeni).

Knjižnice sicer težko neposredno vplivajo na bralno pismenost in bralno kulturo – njihova vloga je bolj v ozaveščanju, motiviranju, usposabljanju in zagotavljanju priložnosti. Splošna in šolska knjižnica bi morali biti dejavna akterja, ki lahko bistveno prispevata k razvoju bralne pismenosti in bralne kulture v lokalnem okolju (Vilar, Vodeb, Bon, Kovač in Južnič, 2017).

Poleg splošno sprejetega razumevanja (bralne) pismenosti kot predpogoja za učenje in delovanje človeka v družbi, na izobraževalne in knjižnične sisteme v vsaki državi pomembno vpliva tudi zakonodaja na področju izobraževanja in knjižničarstva. Po slovenski zakonodaji so šolske knjižnice obvezen del formalnega izobraževanja in zaradi tega tudi edine knjižnice, ki jih obiščejo vsi. Zato imajo edinstveno priložnost postati in delovati kot zgled. Vendar pa izkušnje in dostopni podatki kažejo, da tega ne izkoristijo vedno v celoti. Slovenska zakonodaja na področju šolstva (Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, 2007; Zakon o osnovni šoli, 2006) določa, da mora šolska knjižnica delovati na vsaki šoli, določa pa tudi usposobljenost strokovnega delavca (knjižničarja). Po priporočilih slovenskih strokovnih in podzakonskih dokumentov morajo biti šolske knjižnice organizirane tudi v predšolski vzgoji, ob predpostavki, da to pomeni tudi njihovo vključenost v predšolski učni načrt ter vzgojnoizobraževalno delo. Vendar sistematičnega pristopa žal ni. Šolske knjižnice niso omenjene v strokovnih dokumentih, kot je Kurikulum za vrtce (1999), kar pomeni, da sta njihovo delo in prispevek nedefinirana in njihova vključitev v vrtce dokaj nejasna: ali naj bi vrtec sploh imel knjižnico, kdo bi moral v njej delati, kakšna naj bo vsebina tega dela itd. Trenutno je šolska knjižnica vključena v vrtčevsko delo, le kadar je vrtec neposredno fizično povezan z osnovno šolo (to pa ni pogosto). Je pa to problematično ne le z vidika določanja delovnih normativov šolskih knjižničarjev, ampak tudi glede vsebine njihovega dela, presojanja kakovosti, sodelovanja z vzgojiteljicami itd. Pomanjkanje podatkov tudi ne omogoča ocene stanja na ravni države. Vprašanje je tudi, kakšni so delovni pogoji in kakovost vrtčevskih knjižnic ter njihov dejanski vpliv na vzgojnoizobraževalni proces in dosežke. Seveda je dobro delovanje knjižnice vedno povezano z izpolnjevanjem pogojev za delo. Prvi podatki, zbrani v skladu z določili novele Zakona o knjižničarstvu (Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu, 2015), kažejo na velike razlike med slovenskimi šolskimi knjižnicami na tem področju (Škufca, 2019). Vključevanje šolske knjižnice v pouk in obveznost, da deluje kot informacijski-komunikacijski center šole, sta tudi pomemben del strokovnih dokumentov (Lorenčič idr., 1995); priprava sodobnejših tovrstnih dokumentov je v letu 2017 oživila tudi zaradi revizije Zakona o knjižničarstvu v letu 2015, ki zahteva pripravo nacionalne strategije za razvoj šolskih knjižnic in posameznih načrtov za razvoj šolskih knjižnic (slednji so obvezen del razvojnih načrtov šol).

So pa pogosto v delo vrtca vključene splošne knjižnice in sicer kot prostori branja, nekatere splošne knjižnice pa vrtce tudi obiskujejo. Sodelovanje običajno poteka na pobudo splošne knjižnice, občasno tudi na pobudo vzgojiteljic. Splošne knjižnice so namenjene vsem državljanom in organizacijam. Njihovo delovanje, v primerjavi s šolskimi knjižnicami, pogosteje in temeljiteje spremljamo v Sloveniji; zato lahko utemeljeno trdimo, da obstajajo velike razlike med knjižnicami

(glej na primer Kodrič-Dačić, Bahor, Mrak, Vodeb in Bon, 2014). Sicer pa sta pri obeh vrstah knjižnic problematični kakovost in strateško načrtovanje, zato je težko dokazovati vpliv katere koli knjižnice na njeno okolje. Na žalost namreč nimamo nobenih raziskav o neposrednem vplivu knjižnic na okolje. Knjižnice bi morale biti bolj zainteresirane tudi za trenutne neuporabnike, torej za tiste, ki knjižnic iz različnih razlogov ne obiskujejo.

2 Raziskovalni problem, raziskovalna vprašanja ter metodologija

Razmere glede knjižničnega dela v slovenskih vrtcih so torej nejasne, prav tako ni podatkov o velikostih zbirk v vrtcih, strukturi gradiva, politikah izgradnje, načinih dopolnjevanja ipd., podatke pa bi bilo nujno pridobiti. To je torej glavni cilj naše študije, za katero upamo, da nam jo uspe v kratkem tudi izvesti na območju cele Slovenije, torej med vsemi šolami, ki vključujejo tudi vrtce (saj le te lahko ustrezno ocenijo trenutno vlogo knjižnic pri delu vrtca). Seveda je motivacija, da bi te podatke lahko uporabili pri strateškem razmišljanju glede vloge in nalog šolskih knjižnic v vrtcu.

Potrebno je bilo pripraviti pilotno študijo, s katero smo ugotavljali, kako lahko pridobimo podatke ter kakšne podatke lahko zberemo o trenutnih razmerah glede šolskih knjižnic v vrtcih in vključenosti obeh vrst knjižnic v delo vrtca. Kot smo namreč ugotovili med pripravo, so bile možne kontaktne osebe v vrtcih le vzgojiteljice in ne knjižničarji, saj, kot že pojasnjeno, v mnogih vrtcih nimajo šolske knjižnice. Pilotno študijo smo zato izvedli v 24 zavodih, ki sodelujejo v projektu OBJEM. Res je sicer, da bi bile možne kontaktne osebe tudi vodstva vrtcev (zaradi neposrednega uvida v delovanje vrtca, načrtovanje dela, vzpostavljena sodelovanja in partnerstva ipd.), a jih zaradi objektivnih okoliščin nismo mogli vključiti v tokratno študijo; vsekakor o tem velja razmisliti pri izvedbi glavne študije.

Raziskovalna vprašanja so bila naslednja (zaradi pilotne narave študije je bilo prvo metodološke narave, ostala štiri vsebinske narave):

1. Katere metodološke zaključke in priporočila lahko pridobimo iz pilotne študije v luči priprave širše (nacionalne) študije?
2. Kakšni so osnovni podatki o šolskih knjižnicah v vrtcih (prostori, odpiralni čas, gradivo, osebje)?
3. Katere dejavnosti glede zgodnje pismenosti in bralne pismenosti so prisotne v vrtcih (vrste in pogostost dejavnosti)?
4. Kakšne vrste sodelovanja vzgojiteljic v vrtcih s šolskimi knjižnicami in splošnimi knjižnicami lahko identificiramo? Proučevani dejavniki: pobuda, načrtovanje, izvajanje, vrednotenje dejavnosti.

5. Katere izzive glede sodelovanja med vrtci in šolskimi knjižnicami/splošnimi knjižnicami lahko identificiramo?

Uporabili smo vprašalnik z različnimi vrstami vprašanj (en odgovor/več odgovorov, Likertova lestvica, odprta), s poudarkom na štirih vsebinskih področjih, ki jih pokrivajo raziskovalna vprašanja 2–5. Sestavljalo ga je 14 vprašanj; pri nekaterih so bila v določenih primerih predvidena tudi podvprašanja.

Po podatkih Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport je v Sloveniji 224 zavodov (šol), ki vključujejo tudi vrtec – to pomeni, da je bil naš pilotni vzorec 10,7%, kar omogoča osnovno vsebinsko interpretacijo rezultatov. Podatki so bili zbrani od sredine marca do prve polovice maja 2018 s pomočjo sistema 1ka. Anketo so izpolnjevale vzgojiteljice kot edine možne kontaktne osebe v vseh vrtcih. Ker tu ni šlo za knjižničarje, je bilo treba za zagotavljanje ustreznega razumevanja zastavljenih vprašanj v določenih primerih prilagoditi izrazje. V anketi je torej sodelovalo 24 anketiranih, nekaj anket je bilo izpolnjenih delno, zato bodo pri prikazu rezultatov odstopanja od celotnega vzorca.

3 Rezultati in razprava

Kljub temu, da je šlo za pilotno študijo, katere namen je bil priprava in preizkus metodologije, smo rezultate pogledali tudi vsebinsko in o njih poročamo, saj je raziskava, kot navedeno, zajela dobrih 10 % populacije. Seveda pa jih predstavljamo le opisno, na čemer temeljijo tudi interpretacije, in zato je potrebna določena mera previdnosti. Rezultati in razprava so predstavljeni po sklopih, ki sledijo zgoraj navedenim raziskovalnim vprašanjem.

3.1 Metodološke ugotovitve

Kar se tiče metodoloških ugotovitev, ki jih lahko uporabimo pri pripravi širše študije, opozarjamo na naslednje:

- V ugotovljenem pomanjkanju možnosti kontaktiranja šolskih knjižničarjev bi bilo priporočljivo raziskavo poleg vzgojiteljic usmeriti tudi v vodstva vrtcev, saj imajo neposreden vpogled v organizacijo, način delovanja in sodelovanja s partnerskimi organizacijami in zato lahko dajo najbolj natančne odgovore.
- Za anketirance, še posebej če niso knjižničarji, je zelo pomembna razumljivost vprašanj, to pa pomeni, da nekatera vprašanja lahko izgubijo natančnost. Morda bi lahko celo razmišljali o različno oblikovanih vprašanjih o istih

temah za različne skupine sodelujočih (npr. vodstva, vzgojitelji, knjižničarji, učitelji).

- Raziskavo bi morali načrtovati tako, da bi vključili tudi knjižničarje, ki so vključeni v delo vrtca. Šolskim knjižničarjem bi lahko namenili več vprašanj o knjižničnih storitvah v vrtcu oziroma za vrtec. Ker gre za strokovno vprašanje, ne moremo pričakovati, da bi lahko vzgojitelji odgovarjali na takšna vprašanja.
- Potrebno bi bilo ločiti vprašanja, ki se nanašajo na strokovno knjižnično delo (npr. obdelava) od storitev za uporabnike (npr. izposoja), kar bi omogočilo lažjo in jasnejšo interpretacijo rezultatov.
- Raziskavo bi bilo smiselno dopolniti s kvalitativnimi metodami raziskovanja (npr. intervju, fokusne skupine), ki omogočajo poglobljen vpogled v rezultate, pridobljene s kvantitativnim raziskovanjem. Za to bi potrebovali dvofazno študijo.
- Študija je pokazala, da bi bilo smiselno ločevati vprašanja, ki so povezana s storitvami in gradivom, na vprašanja za vzgojitelje in vprašanja za otroke (morda celo za starše). Seveda pa bi bila anketa tako bistveno daljša oziroma bi bilo treba pripraviti več inačic anket.
- Več vprašanj bi moralo biti namenjeno multimodalni in družinski pismenosti v kontekstu dela v vrtcu.

3.2 Vsebinske ugotovitve

Najprej je potrebno poudariti, da seveda zgolj obstoja knjižnice v vrtcu oziroma njene vključenosti v delo v vrtcu ni mogoče enoznačno povezovati z izvajanjem aktivnosti za spodbujanje zgodnje pismenosti otrok, saj je seveda slednje redni del vzgojnoizobraževalnega dela, tudi kadar ga izvajajo vzgojiteljice in kadar gre za uporabo gradiva, ki je bilo pridobljeno na kak drug način. Vsekakor pa menimo, da bi vključevanje knjižnice v redno delo vrtca moralo postati pogostejše in bolj samumevno.

V prvem vprašanju smo spraševali ali vrtec ima knjižnico. Namenoma nismo navajali vrste knjižnice, njene organizacije ali česa drugega. Očitno je (Preglednica 1), da v večini vrtcev obstaja nekakšna knjižnica. Vendar pa Preglednica 2 razkriva, da medtem ko je približno dve tretjini vrtcev, ki imajo posebno mesto za knjige, to morda ni dejanska knjižnica, ker je odgovor vključeval tudi omaro s knjigami (šest udeležencev ni odgovorilo). Preglednica 2 tudi kaže, da ima le manjšina vrtcev knjige v igralnici, kjer otroci preživijo večino svojega časa. Takšna organizacija bi omogočila otrokom, da svobodno izbirajo knjige čez dan, s pomočjo česar bi se oblikoval njihov odnos do knjig in branja, kot so poudarili nekateri anketiranci.

Preglednica 1: Knjižnica v vrtcu

Knjižnica v vrtcu	Število
Da	18
Ne	5

Preglednica 2: Lokacija knjižnice v vrtcu

Lokacija knjižnice	Število
Posebna soba/omara za knjige	13
Igralnica/igralnice	5

Dodatno smo spraševali po kvalifikacijah osebe, ki je odgovorna za knjižnico. Rezultati kažejo, da v 17 vrtcih knjižnico vodi ena od vzgojiteljic; v knjižnici, kjer je vrtec del šole, za knjižnico skrbi učitelj, ki je usposobljen za tovrstno delo.

Nadalje (Preglednica 3) je razvidno, da vse knjižnice niso na voljo ves čas, ko je vrtec odprt, o čemer smo spraševali v drugem vprašanju. V šestih primerih knjižnico lahko uporabljajo samo vzgojiteljice: po dogovoru z osebo, ki je odgovorna za knjižnico, si izposodijo knjige, ki jih potrebujejo za svoje delo z otroki. To pomeni, da otroci nimajo neposrednega stika s knjižnico. Knjižnici, ki sta povezani z osnovno šolo, delujeta po svojem urniku. Tudi iz tega majhnega števila in kljub dejstvu, da ima le ena od teh šolskih knjižnic ustrezno usposobljenega knjižničarja, lahko sklepamo, da imajo tisti vrtci, ki so povezani z osnovno šolo, bistveno boljše pogoje v smislu storitev šolske knjižnice. Če so del osnovne šole, to povečuje kakovost knjižničnega dela in izboljšuje dostopnost knjižnice.

Preglednica 3: Odprtost knjižnice

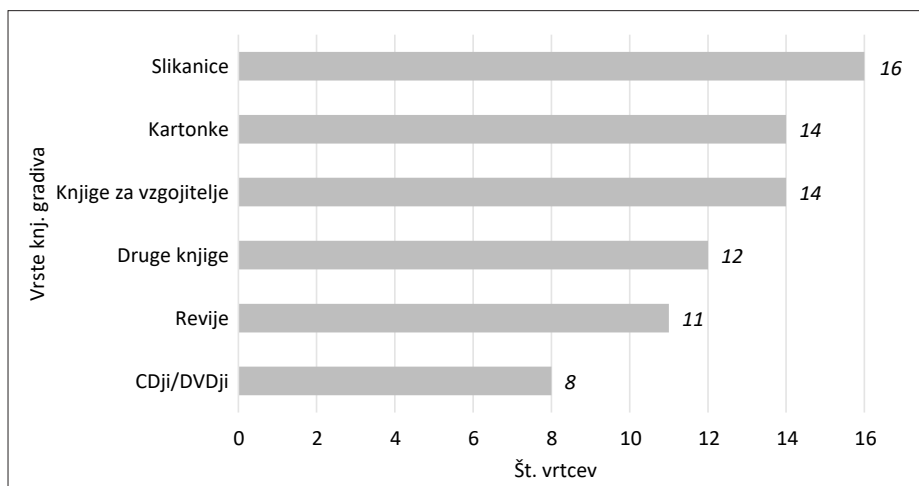
Odprtost knjižnice	Število
Ves čas	8
Po dogovoru	6
Drugo	2

Vzgojiteljice so bile v naslednjem vprašanju naprošene, da poročajo o dejavnostih, ki se dogajajo v knjižnici vrtca in ki jih knjižnica omogoča za vrtec (Preglednica 4, odgovori so razporejeni glede na frekvenco). Vidimo lahko, da so nekatere uporabniško usmerjene dejavnosti precej pogoste (izposoja v vrtec, glasno branje), medtem ko so nekatere redkejše (poučevanje o IKT, ustvarjalne dejavnosti, izposoja na dom). Prav tako ni zelo pogosto, da bi vzgojiteljice pripovedovale poezijo ali zgodbe. Vprašanje o delu s strokovno literaturo je bilo oblikovano tako, da je vključevalo tako vzgojiteljice kot otroke, zato ne moremo vedeti, koliko to dejansko velja za delo z otroki. Iz rezultatov lahko izpeljemo nekaj sklepov: ne le, da je precej pogosto, da otroci knjižnice ne morejo neposredno uporabljati, temveč tudi vrtci, ki na nek način vključujejo te dejavnosti, ne poudarjajo razvoja multimodalnih veščin pri otrocih in uporabljajo le leposlovno literaturo.

Preglednica 4: Dejavnosti knjižnice in v knjižnici

Dejavnost knjižnice	Število
Izposoja knjig v vrtcu (vzgojiteljicam, otrokom)	13
Glasno branje otrokom	9
Poučevanje otrok in/ali vzgojiteljic o otroški strokovni literaturi (npr. otroških enciklopedijah, slikovnih slovarjih)	7
Sistematična nabava, obdelava in urejanje gradiva	7
Pripovedovanje zgodb/pravljic, dramtizacije, pripovedovanje poezije	5
Priprava vrtčevskih dogodkov (lahko s sodelovanjem otrok)	4
Poučevanje otrok in/ali vzgojiteljic o IKT	3
Ustvarjalne dejavnosti za otroke na osnovi prebranega	1
Izposoja na dom	1
Ne vem	1

Zgornjo razlago še dodatno krepijo ugotovitve o knjižničnem gradivu, ki se uporablja pri pedagoškem delu, po čemer smo spraševali v naslednjem vprašanju. Kot je razvidno iz Slike 1, so pogosto uporabljene vrste knjižničnega gradiva slikanice, druge knjige za otroke, knjige za vzgojiteljice, medtem ko drugo gradivo, revije in CD-ji / DVD-ji niso tako pogosti. Samo CD-ji / DVD-ji lahko štejejo kot multimodalno gradivo, medtem ko so drugi materiali ponovno tekstualni oziroma vizualni.

Slika 1: Vrste uporabljenega knjižničnega gradiva

Komu je knjižnično gradivo namenjeno, je bilo naslednje vprašanje. Gradivo je namenjeno v 13 primerih otrokom, v 16 primerih strokovnemu razvoju vzgojiteljic in v 13 primerih za delo vzgojiteljic z otroki.

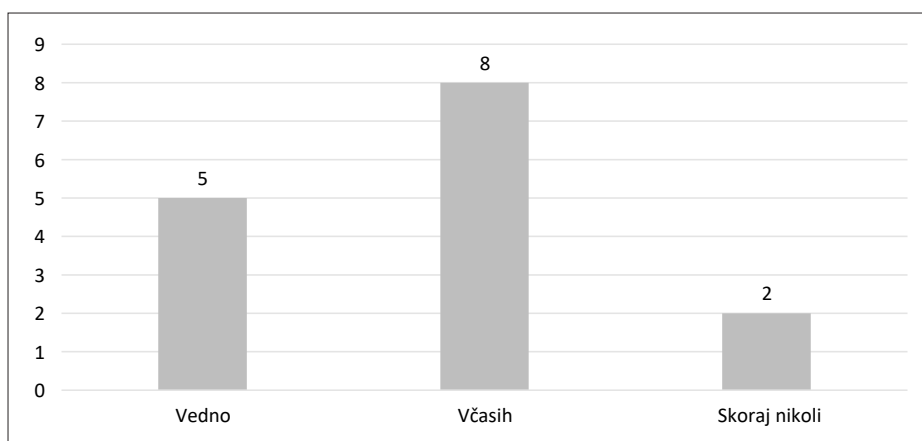
Vzgojiteljice so pri naslednjem vprašanju ocenile pogostost in ustreznost vključenosti knjižnice v delo vrtca ter od koga prihajajo pobude za vključevanje. V 10 primerih menijo, da je knjižnica dovolj vključena, štiri mislijo, da je vključena le redko, dve pa sta navedli, da knjižnica sploh ni vključena. Pobuda in načrtovanje poučevanja je področje vzgojiteljic, ne knjižničarjev; ena vzgojiteljica pa je omenila, da pobuda prihaja tako od vzgojiteljic kot tudi šolskih ali splošnih knjižničarjev. Prav tako je bilo enkrat omenjeno, da načrtovanje poteka v sodelovanju med vzgojiteljico in knjižničarjem. To seveda ni zelo obetavno, vendar je mogoče pojasniti z dejstvom, da vključeni vrtci nimajo knjižničarja.

Naslednje vprašanje je spraševalo po izvajalcih dejavnosti, povezanih s knjižnicami, Preglednica 5 kaže, da izvajanje večinoma opravljajo vzgojiteljice same, čeprav vidimo tudi šolske (1) ali splošne knjižničarje (3); v enem primeru je dejavnost opravljala samo splošna knjižnica. Enakovredno uporabljajo gradivo iz igralnice (14) in splošne knjižnice (14), malo manjkrat pa iz šolske knjižnice (10).

Preglednica 5: Dejavnosti, povezane s knjižnico (glede na izvajalca, lokacijo, gradivo)

	Izvajalec	Lokacija	Vir gradiva
Vrtec	13	16	14
Splošna knjižnica	4	11	14
Šolska knjižnica	1	5	10

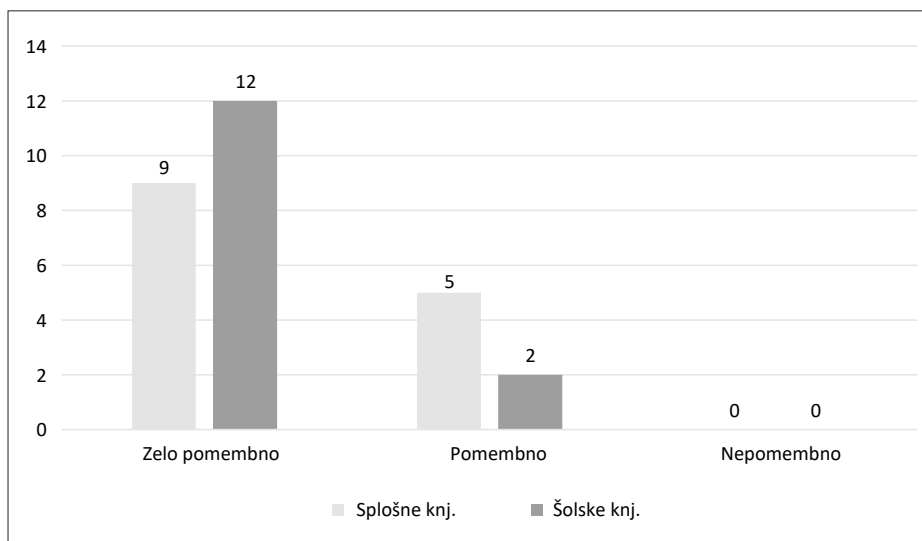
Zanimala nas je tudi pogostost evalvacije opravljenih aktivnosti, a smo ugotovili, da ta sploh ni običajna po vsaki izvedeni aktivnosti (Slika 2).

Slika 2: Pogostost evalvacije aktivnosti

Izkazalo pa se je, da vzgojiteljice vrednotijo aktivnosti individualno, bodisi takoj po aktivnosti (4 vzgojiteljice so poročale o tem) kot tudi kasneje (tudi 4 vzgojiteljice). Timsko vrednotenje, kjer bi bil vključen tudi knjižničar, ni tako pogosto; o njem je poročalo le šest vzgojiteljic. Samo v enem primeru je bilo vrednotenje izvedeno takoj po aktivnosti, pet vzgojiteljic pa je poročalo o kasnejšem timskem vrednotenju.

Na koncu smo vzgojiteljice z odprtima vprašanjema vprašali o bodočih izzivih pri sodelovanju s splošnimi in šolskimi knjižnicami. Pri naštetih izzivih so določile še stopnjo pomembnosti v luči poslanstva vrtca (Slika 3).

Slika 3: Pomembnost izzivov v povezovanju s splošnimi in šolskimi knjižnicami

Vidimo, da so izzivi s šolskimi knjižnicami bolj pomembni, kar na nek način odraža naše prejšnje ugotovitve – s šolskimi knjižnicami je težje vzpostaviti sodelovanje kot s splošnimi. Glede šolske knjižnice so vzgojiteljice izjavile, da verjamejo, da bi bilo pomembno imeti dobro opremljeno in urejeno knjižnico, saj bi to pozitivno vplivalo na otrokovo zaznavanje knjižnice kot prostora za branje in razvijanje pismenosti. Med težavami, ki so jih omenile, so bili prostori v vrtcu, ki so neprimerni za »resnično« knjižnično delo (na primer izposoja), in pomanjkanje pobud iz knjižnic. Izzivi v povezovanju s splošnimi knjižnicami so povezani s skupnim načrtovanjem, razpoložljivostjo knjižničarjev, odprtostjo knjižnice, oddaljeno lokacijo knjižnice, iskanjem primernih tem (za razvoj govora) in pismenosti otrok. Zapisanih je bilo tudi nekaj zelo pozitivnih misli o delu s splošno knjižnico, ki jih ni mogoče opredeliti kot izzive, ampak pohvale.

Vzgojiteljice se zavedajo vrednosti knjižnice ter pomena njene vloge pri razvoju otrokovih spretnosti, pridobivanju izkušenj itd.

Pri odgovorih, vezanih na strategije soočanja s temi izzivi, so vzgojiteljice za šolsko knjižnico navedle, da je to domena knjižničarja, da one lahko le improvizirajo z gradivom in da bodo od zdaj bolj pogosto razmišljale o možnostih vključevanja knjižnice pri načrtovanju svojega dela ter da bi k temu pripomoglo, če bi delo s knjižnico vključili v letni načrt dela vrtca. Nekatere so poudarile, da so v procesu vzpostavitve kakovostnejše knjižnice v vrtcu.

Glede splošnih knjižnic pa si želijo še boljšega sodelovanja, skupno delo in stalno izobraževanje ter usposabljanje vzgojiteljic. Rešitve za oddaljeno splošno knjižnico vidijo v tem, da knjižničarji pridejo v vrtec, da jih povabijo vzgojitelji ter da vzgojitelji spodbujajo starše, naj obiskujejo knjižnico z otroki. To je bilo tudi edinokrat, da so omenile starše, čeprav nismo izrecno spraševali o družinski pismenosti.

4 Zaključek

Naša raziskava prinaša zaključke, ki omogočajo boljše načrtovanje glavne študije z metodološkega vidika, pa tudi prvi vpogled v stanje knjižničnega dela v slovenskih vrtcih; ta tematika namreč še ni bila raziskana. Rezultati pilotne študije seveda omogočajo le izhodiščni vpogled v situacijo in tematiko, bo pa to omogočilo opravljanje celovitejše študije. Vendar že na podlagi pilotnih rezultatov lahko zaključimo, da je potrebno izboljšati položaj in vlogo zlasti šolskih knjižnic pri delu v vrtcu.

Rezultati pilotne študije so nam v pomoč pri načrtovanju metodologije v glavni študiji: oblike vprašanj, terminologije, vključevanja kvalitativnih raziskovalnih metod, vključevanja dodatnih tem, določanja skupin sodelujočih v raziskavi.

Čeprav ima večina vrtcev nekakšno knjižnico, smo ugotovili, da knjižnična dejavnost, gradivo in predvsem knjižničarji niso redni del življenja in dela vrtca. Poleg tega se zdi, da splošne knjižnice igrajo veliko pomembnejšo vlogo kot šolske (vrtčevske) knjižnice. Samo v enem vrtcu knjižnico vrtca spremlja usposobljena oseba, učiteljica, ki je pridobila osnovne knjižnične kvalifikacije. V vseh drugih primerih knjižnico vodi ena od vzgojiteljic. Knjižnice niso na voljo ves čas, ko je vrtec odprt, precej pogosto pa jih lahko uporabljajo le vzgojiteljice, kar pomeni, da otroci nimajo neposrednega stika s knjižnico. Glede

dejavnosti smo ugotovili, da sta interna izposoja (najpogosteje vzgojiteljicam) in glasno branje otrokom pogosta, nekatere druge uporabniško usmerjene dejavnosti pa so redke (poučevanje o IKT, ustvarjalne dejavnosti, izposoja na dom). Veščine multimodalne pismenosti zato niso dobro podprte. To je razvidno tudi iz najpogostejših vrst knjižničnega gradiva; to so knjige za otroke in vzgojiteljice.

Razmere so veliko boljše v vrtcih, ki so del osnovne šole oziroma delujejo pri osnovni šoli – tam knjižnične dejavnosti izvaja šolska knjižnica (in knjižničar/-ka) te šole. To zadeva odpiralni čas, gradivo in delo knjižničarja/-ke z otroki / za otroke. Na žalost pa status in delovne obremenitve šolskih knjižničarjev v vrtcu uradno niso priznani.

Ne glede na zgornje dejavnosti večina vzgojiteljic meni, da je knjižnica dovolj vključena. Morda je to mogoče pripisati naslednji ugotovitvi, in sicer, da sta pobuda in načrtovanje vzgojnoizobraževalnega dela področje vzgojiteljic, ne knjižničarjev. Tudi izvajanje dejavnosti, povezanih s knjižnico, večinoma izvajajo samo vzgojiteljice, čeprav najdemo tudi sodelovanje s knjižničarji (večinoma splošnimi). Enako velja za vrednotenje dejavnosti, ki se praviloma ne izvaja timsko, ampak ga večinoma izvajajo samo vzgojiteljice (če ga sploh opravijo). Nekatere vzgojiteljice so poudarile, da v katerem koli delu sodelovanja pogrešajo pobudo šolskih knjižničarjev.

Te ugotovitve o šolskih knjižnicah na nek način nasprotujejo tako pogosto poudarjeni vlogi šolske knjižnice in postavljajo vprašanje deklarativne obveznosti iz slovenskih strokovnih dokumentov, ki govorijo o šolskih knjižnicah tudi v vrtcih. Ugotovljeno je bilo, da so splošne knjižnice veliko bolj prisotne v življenju in delu vrtca, saj so tradicionalno dejavne na področjih zgodnje pismenosti.

Ti predhodni rezultati nam omogočajo, da začnemo razmišljati o bolj sistematičnih in ciljno usmerjenih raziskavah ter o vključevanju knjižnic v vrtce, ki jih seveda mora podpirati zakonodajni okvir. Na ta način bi se lahko približali zelenemu cilju: doseči redno vključevanje zlasti šolskih knjižnic v vrtce, kar bi nedvomno dalo rezultate na področju zgodnjega opismenjevanja otrok, pa tudi bralne ter drugih pismenosti otrok, staršev in vzgojiteljev. Prvi korak bi zagotovo bili institucionalni načrti za razvoj šolskih knjižnic, ki jih zdaj zahteva Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu (2015), vendar v praksi praviloma še niso bili realizirani.

Dodatni in nepričakovan »stranski učinek« naše študije je bila povečana ozaveščenost vzgojiteljic, saj jih je kar nekaj izjavilo, da o teh vprašanih predhodno niso razmišljale in da bodo od zdaj naprej o knjižnici in njenem vključevanju

v vzgojnoizobraževalno delo razmišljale pogosteje. Pričakujemo tudi, da bodo naše ugotovitve informativne za knjižničarje, raziskovalce in učitelje na področju pismenosti ter načrtovalce nacionalnih izobraževalnih politik.

Navedeni viri

Farmer, L. in Stričević, I. (2011). *Using research to promote literacy and reading in libraries: guidelines for librarians*. Haag: IFLA. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/125.pdf>

Gillet, J., Temple, W., Crawford, C. in Cooney, A. (2004). *Understanding reading problems: assessment and instruction* (6th ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Haramija, D. in Vilar, P. (2017). Bralna kultura kot pomemben dejavnik razvoja bralne pismenosti. *Otrok in knjiga*, 44(98), 5–16.

Knjižnica in medpredmetno povezovanje. (2010) V M. Steinbuch (ur.), *Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Knjižnično informacijsko znanje* (str. 92–102). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Kodrič-Dačić, E., Bahor, S., Mrak, N., Vodeb, G. in Bon, M. (2014). *Meritve razvitosti knjižnic in problematika določb Pravilnika o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe (delovno gradivo)*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/analiza_pravilnik.pdf

Kuhlthau, C., Maniotes, L. in Caspari, A. (2012). *Guided inquiry design: a framework for inquiry in your school*. Santa Barbara: Libraries Unlimited.

Kurikulum za vrtce. (1999). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf

Kyung-Min, L. (2015). The effects of book buddy program connecting kindergarten and elementary school on prosocial behavior and reading attitude of 2nd graders. *Journal of research in curriculum and instruction*, 19(1), 219–238. doi 10.24231/rici.2015.19.1.219

Lorenčič, I., Ambrožič, M., Bon, M., Gradišar, A., Kanič, I., Novljan, S., ... Urbanija, J. (1995). Idejni načrt razvoja slovenskih šolskih knjižnic. *Šolska knjižnica*, 5(3), 4–30.

McFarland, L., Mackenzie, N. in Thompson, N. (2018). Early childhood educators' and parents' perspectives of literacy for children under three: an exploratory study. *New Zealand international research in early childhood education*, 21(2), 45–58.

National Center for Educational Statistics. (2020). *What does IALS measure?*. Washington, D.C.: National Center for Educational Statistics. Pridobljeno 9. 3. 2020 s spletne strani: <https://nces.ed.gov/surveys/ials/measure.asp>

Nelson, S. (2008). *Strategic planning for results*. Chicago: ALA.

Novljan, S. (1996). *Sodobne dejavnosti šolske knjižnice s posebnim ozirom na njene bibliopedagoške naloge pri izvajanju izobraževalnega programa učenja branja v osnovni šoli*. Doktorsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Pečjak, S. (2007). Stopenjskost pismenosti – kaj je in kako jo udejaniti v naših šolah. V J. Vintar (ur.), *Stopenjskost pri usvajanju pismenosti: postopen pouk bralne pismenosti na vseh ravneh šolanja: zbornik Bralnega društva Slovenije* (str. 12–19). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Škufca, L. (2019). *Šolske knjižnice v šolskem letu 2017/18*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 6. 9. 2019 s spletne strani: https://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/solske_knjiznice2017-18.pdf

Todd, R. (2006). From information to knowledge: charting and measuring changes in students' knowledge of a curriculum topic. *Information research*, 11(4). Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: <http://www.informationr.net/ir/11-4/paper264.html>

Todd, R. (2012). School libraries as pedagogical centers. *Scan*, 31(3), 27–36. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: <http://scan.nsw.edu.au/>

Todd, R., Gordon, C. in Lu, Y.- L. (2010). *Report on findings and recommendations of the New Jersey school library study. Phase 1: one common goal: student learning*. New Brunswick: CISSL. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: http://www.njasl.info/wp-content/NJ_study/2010_Phase1Report.pdf

Train, B., Usherwood, B. in Brooks, G. (2002). *The Vital Link: an evaluation report*. Sheffield: Centre for the Public Library In the Information Society, Department of Information Studies and the School of Education, The University of Sheffield. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: https://www.shef.ac.uk/polopoly_fs/1.128106!/file/CPLIS---The-Vital-Link.pdf

Turbill, J. (2001). A researcher goes to school: using technology in the kindergarten literacy curriculum. *Journal of early childhood literacy*, 1(3). 255–279. doi 10.1177/14687984010013002

Vilar, P. in Stričević, I. (2014). Quality school library – how do we find out?. V *Libraries in the digital age (LIDA): proceedings. Assessing libraries and library users and use: Zadar, Croatia, [16–20. 6.] 2014*. Zadar: University of Zadar. Pridobljeno 2. 5. 2015 s spletne strani: <http://ozk.unizd.hr/proceedings/index.php/lida/article/view/112>

Vilar, P., Vodeb, G., Bon, M., Kovač, M. in Južnič, P. (2017). *Proaktivna splošna knjižnica za bralno pismenost in bralno kulturo*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Vilar, P. in Zabukovec, V. (2016). Information literacy and reading literacy competences cannot develop without good school libraries. V S. Špiranec idr. (ur.), *The fourth European conference on information literacy (ECIL): October 10th-13th, 2016, Prague, Czech Republic: abstracts* (str. 173). Prague: Association of Libraries of Czech Universities. Pridobljeno 1. 12. 2016 s spletne strani: http://ecil2016.ilconf.org/wp-content/uploads/sites/5/2016/11/ecil2016_abstracts.pdf

Vilar, P. in Zabukovec, V. (2017). Kakovostna šolska knjižnica – pomemben dejavnik pri razvoju veščin bralne in informacijske pismenosti. V D. Haramija (ur.), *Bralna pismenost v predšolski vzgoji in izobraževanju* (str. 123–133). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

Vukelich, C., Enz, B., Roskos, K. A. in Kristie, J. (2019). *Helping young children learn language and literacy: birth through kindergarten*. London: Pearson.

Worthy, J., Moorman, M. in Turner, M. (1999). What Johnny likes to read is hard to find in school. *Reading research quarterly*, 34(1), 12–27. Pridobljeno 1. 12. 2018 s spletne strani: <https://www.jstor.org/stable/748267>

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o knjižničarstvu – ZKnj-1A. (2015). *Uradni list RS*, št. 92.

Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. (2007). *Uradni list RS*, št. 16/2007, 36/2008, 58/2009, 64/2009, 65/2009, 20/2011, 40/2012, 57/2012, 47/2015, 46/2016, 49/2016 in 25/2017.

Zakon o osnovni šoli. (2006). *Uradni list RS*, št. 81/2006, 102/2007, 107/2010, 87/2011, 40/2012, 63/2013 in 46/2016.

dr. Vlasta Zabukovec

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: vlasta.zabukovec@ff.uni-lj.si

dr. Polona Vilar

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana
e-pošta: polona.vilar@ff.uni-lj.si

Romana Fekonja

Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana
e-pošta: romana.fekonja@zrss.si